

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Завдяки бурхливому розвитку комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у сучасному світі зростають можливості несанкціонованого доступу до інформації персонального характеру та її незаконного поширення, у зв'язку з чим набуває особливої актуальності правове регулювання відносин, пов'язаних з обробкою інформації персонального характеру, поводження з нею та захист порушених прав суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з обігом інформації персонального характеру. Повнота і реальність права особи на збереження в конфіденційності окремих видів інформації значною мірою залежить від того, наскільки ефективним є захист цього права в разі його порушення. Проблема правового захисту інформації персонального характеру буде актуальною доти, поки у людей не буде вироблена потреба правозгідної поведінки, тобто у свідомості й підсвідомості не буде закріплено абсолютне табу на втручання в чуже особисте життя, усвідомлення цінності своєї приватності й водночас соціальної шкідливості невиконання правового обов'язку щодо утримання від втручання в чужі приватні справи.

Персональні дані, як важлива для людини інформація, займає особливе місце в громадських інформаційних відносинах. Закон України «Про інформацію» [4] закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності, але не приділяє належної уваги питанням обробки та обігу персональних даних та можливості реалізації захисту порушених прав та свобод.

На міжнародному рівні було прийнято низку універсальних і регіональних міжнародних документів, які покликані гармонізувати національне законодавство різних країн для забезпечення прав людини щодо обробки персональних даних і безперешкодного руху персональних даних через кордони. Серед них Резолюція Європарламенту «Про захист прав особи у зв'язку з прогресом інформатики» (1979 р.), Конвенція Європейського Союзу «Про захист осіб при автоматизованій обробці даних персонального характеру» (1980 р.), Рекомендації Організації по співпраці країн-членів Європейського Союзу «Про керівні напрями із захисту приватного життя при міждержавному обміні даними персонального характеру» (1980 р.), Директива Європейського Союзу «Про захист програм для електронно-обчислювальних машин і баз даних» та ін. [3]. У країнах Європейського Союзу з 1998 р. створена єдина уніфікована система захисту персональних даних [1, с. 282].

В Україні були розроблені законопроекти, покликані урегулювати правові відносини стосовно обробки персональних даних, визначити порядок поводження з інформацією персонального характеру; створити умови для забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян стосовно власних персональ-

них даних відповідно до міжнародних, зокрема європейських, стандартів у цій галузі; усунути перешкоди для транскордонного обміну інформацією персонального характеру з країнами, які надають адекватний рівень захисту прав і свобод суб'єктів даних, що сприятиме всебічному співробітництву з іншими країнам. Це законопроекти «Про інформацію персонального характеру» від 12.11.2002 р. № 2386, «Про захист персональних даних» від 10.01.2003 р. № 2618. Відсутність систематизованого національного законодавства у сфері обігу інформації персонального характеру та окремого закону сприяє підтриманню правового стану незахищеності від несанкціонованого доступу до вказаної інформації.

Інформацією персонального характеру (персональними даними) є зафіксована на матеріальному носії будь-яка інформація про фізичну особу, що ідентифікована чи може бути ідентифікована. Такою, що може бути ідентифікована, вважається будь-яка фізична особа, чия особистість може бути встановлена безпосередньо чи опосередковано, зокрема, через ідентифікаційний номер або один чи декілька специфічних елементів фізичної, фізіологічної, психічної, економічної, культурної або соціальної totoжності.

У законодавстві відсутня класифікація персональних даних, але зарубіжний досвід свідчить про доцільність розподілу відповідної інформації на дві групи: дані загального характеру й особлива категорія персональних даних, що визначається як «дані чуттєвої властивості» і до якої належить інформація про расове походження, політичні переконання, професійну належність, стан здоров'я, особисті пристрасті й т.д. Персональні дані іншої групи повинні мати особливий режим захисту і більший рівень конфіденційності. Збір, обробка і використання цих даних повинні здійснюватися тільки в особливих випадках [6, с. 37].

Персональні дані охороняються в режимі конфіденційної інформації, що виключає їх випадкове або несанкціоноване псування або випадкову їх втрату, а також несанкціонований доступ до них, їх зміну, блокування, передачу. Правовий режим інформації персонального характеру забезпечує права людини на самовизначення стосовно підстав, умов і обсягу операцій з обробки персональних даних, на контроль за здійсненням таких операцій, а також право на доступ, внесення змін, знищення і заперечення обробці персональних даних у випадках і в порядку, які повинні бути додатково визначені чинним законодавством. Режим конфіденційності персональних даних знімається у випадках знеособлювання персональних даних і за бажанням суб'єкта для його персональних даних (у тому числі може бути встановлений режим загальнодоступної інформації – бібліографічні довідники, телефонні книги, адресні книги, приватні оголошення тощо). У цих випадках у загальнодоступні бази даних можуть включатися такі персональні дані: прізвище, ім'я, по батькові, рік і місце народження, адреси місця проживання і роботи, номер контактного телефону, відомості про професію, інші відомості, надані суб'єктом і (або) отримані з відкритих джерел. В останньому разі власник повинний проінформувати суб'єкта про зміст його персональних даних, про джерела їх одержання і мету використання. Персональні дані конкретного суб'єкта невідкладно повинні

виключатися власником персональних даних із загальнодоступної бази даних на підставі розпорядження цього суб'єкта або рішення повноважного державного органу у випадках, зазначених у законі [1, с. 285].

У зв'язку з тим, що встановлення режиму захисту персональних даних є частиною особистої інформації про особу, на нашу думку, найбільш ефективно це може бути здійснено цивільним законодавством. Але, на жаль, відсутність теоретичних розробок щодо режиму охорони персональних даних як об'єкта цивільних прав зумовлює необхідність подальших розробок в цьому напрямі. Актуальним залишається питання про прийняття спеціального закону, який врегулював би доступ до особистої інформації фізичних осіб та визначив спеціальні засоби захисту збереження конфіденційності інформації про особу.

Цивільний кодекс України у ст. 16 закріплює, що цивільні права в Україні захищаються за допомогою визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусового виконання обов'язку в натурі; зміни або припинення правовідносин; відшкодування збитків (майнової шкоди); відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб; визнання, відновлення становища, яке існувало до порушення права, припинення дій, які порушують таке право, чи таких, що створюють загрозу його порушення.

Враховуючи, що інформація персонального характеру є складовою інформації про особу, яка, у свою чергу, належить до нематеріальних благ, то питання захисту права на інформацію персонального характеру слід розглядати за аналогією із захистом права на інформацію як нематеріального блага. У науковій літературі [2, с. 370] до основних способів захисту права на інформацію як нематеріального блага належить право вимагати через позов до суду від порушника такого: визнання права, відновлення становища, яке існувало до порушення права; визнання його дій незаконними; припинення дій, які порушують право чи створюють загрозу для його порушення; визнання недійсним акта державного органу чи органу місцевого самоврядування; відшкодування збитків; відшкодування (хоча вірно сказати «компенсація») моральної шкоди; опублікування відповіді потерпілого; спростування судом відомостей, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію потерпілого (у тому числі в засобах масової інформації), якщо особа, яка порушила такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності, тощо. Новим для Цивільного кодексу України є правило про те, що способи судового захисту цивільних прав та інтересів можуть визначатися не тільки законом, але й договором.

Суб'єкт даних, який вважає, що його права порушуються або існує реальна загроза їх порушення, має право звернутися до суду із обґрунтованою заявою про поновлення інформаційних прав. Заява суб'єкта даних, оформлена відповідно до вимог закону, є підставою для відкриття судом провадження у справі про поновлення інформаційних прав. Суб'єкт даних має право звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

у порядку, передбаченому Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [7].

Порушення права на інформацію, у тому числі поширення інформації з обмеженим доступом, може не тільки порушувати право людини на повагу до її честі й гідності, але й права на приватний простір, таємницю особистого життя або їх складові (право на лікарську таємницю тощо). Але в окремих випадках порушення особистого немайнового права можна запобігти або зменшити його негативні наслідки. З цією метою встановлений ще один цивільно-правовий засіб. Це – заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права. Така заборона здійснюється за рішенням суду і спрямована на вжиття заходів щодо унеможливлення випуску у світ газети, книги, кінофільму, телепередачі тощо, які ще готуються до такого випуску. У разі, коли газета, книга, кінофільм або телепередача вже вийшли у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення допущеного порушення, а в разі, коли усунення порушення неможливо, взагалі ухвалити рішення про вилучення тиражу з метою подальшого знищення. Безумовно, що для ухвалення такого рішення суд має встановити факт порушення права. Більш того, ознайомлення з інформацією вже може бути фактом дійсності, тобто запобігти ознайомленню не вдалося, цілком логічним є можливість введення додаткових обмежень щодо особи, якій стали відомі ці відомості, зокрема заборона здійснювати розповсюдження або судове попередження про необхідність припинення поширення відомостей та встановлення режиму таємниці (конфіденційності) на певну інформацію. У свою чергу, наявність такої заборони в разі її порушення дозволить більш ефективно вирішувати питання про відшкодування матеріальної і моральної шкоди, оскільки протиправність порушення та свідомість його скоєння є чинниками, які має враховувати суд при визначенні компенсації заподіяної шкоди.

Засоби захисту, передбачені ст. 16 ЦК України, не є вичерпними, але разом з тим не завжди можуть ефективно захистити і поновити порушені права, особливо якщо йдеться про порушення «інформаційних прав», зокрема права на інформацію персонального характеру. Тому доцільним є введення та законодавче закріплення таких способів захисту, як судове попередження про неприпустимість поширення або судова заборона на поширення певної інформації, встановлення в судовому порядку режиму конфіденційності, які в сукупності з мірами дисциплінарного характеру зможуть ефективніше захищати порушені немайнові права та запобігти поширенню такої інформації в майбутньому.

Література

1. Бачило І.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право: Учебник / Под ред. акад. РАН Б.Н. Топорнина. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001.
2. Кохановська О.В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монографія. – К.: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2006.
3. Кристальный Б.В., Нестеров Ю.М. Информационное право и информатика // Информ. ресурсы России. – 1996. – № 3.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
6. Сергиенко Л.А. Правовая защита персональных данных. Цели и принципы правового регулирования // Проблемы информатизации. – 1995. – № 1.

УДК 347.1

М.В. Матійко

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Необхідність розкриття соціальної цінності права, подальшого посилення захисту прав людини, підвищення ролі права в сучасному суспільстві зумовлюють науковий інтерес до дослідження функцій права. Функціональний аналіз цивільного права вже не раз перебував у центрі уваги цивілістики. Увага дослідників, як правило, зосереджується на характеристиці функцій окремих інститутів цивільного права або ілюстрації функцій права взагалі цивільним правом. Перший та другий підходи є недостатніми для розкриття змісту функцій цивільного права. Відчувається потреба в дослідженнях, спрямованих на розкриття зв'язку суб'єктивного цивільного права, цивільних правовідносин, ефективності цивільно-правового регулювання з функціями даної галузі. На цей зв'язок звертали увагу багато вчених [10, с. 345]. Функціональний аспект дослідження цивільного права в наш час набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з підвищенням ролі цивільного права в суспільстві та необхідністю дослідження взаємовідносин останнього із системою наукового управління сучасним суспільством.

Загальнотеоретичне визначення функцій права не може відобразити специфіку галузевих функцій. На думку Т.Н. Радько, функції галузей права більш змістовні, ніж функції права в цілому, бо вони, крім загального, мають елементи особливого [6, с. 28-29]. Тому, на думку А.Я. Риженкова, «поняття «функції цивільного права» має спиратися на загальнотеоретичне поняття функції права взагалі і включати особливості галузі, що досліджується. Поняття «функції цивільного права» повинно нести в собі достатню індивідуальність, інакше взагалі відпадає необхідність в його існуванні» [7, с. 12].

Слово «функція» походить від латинського *functio* – виконання [2, с. 138]. Термін «функція» має багато значень і не є власно юридичним поняттям. Поняття функції ввів до наукового обігу Г. Лейбніц. У філософії інтерес до функції як до одної з фундаментальних категорій зростав у міру поширення в різних галузях науки функціональних методів дослідження. У найбільш розгорнутій формі функціональний підхід реалізував Е. Кассіер, який розробив теорію понять, або «функцій». Ця спроба побудови теорії пізнання на основі функціонального підходу значним чином вплила на філософські уявлення про функцію. У математиці функція – це залежність одних змінюваних величин